

3. Solopova, I.V. (2015). Spetsyfika dokazuvannya u mytnykh provadzhenniakh. [Specifics of proof in customs proceedings]. *Aktualni problemy polityky – Current policy issues*, 56, 280-284 [in Ukrainian].
4. Prokopenko V.V. & Kalakailo R.I. (2015) *Protsesualni dii u spravakh pro porushennia mytnykh pravyl. [Procedural actions in cases of violation of customs rules]*. Chernivtsi :Tekhohdruk [in Ukrainian].
5. Cherniavska, O.M. (2019) *Dokazy ta dokazuvannya u spravakh pro porushennia mytnykh pravyl: do pytannia vdoskonalennia pravovoho zabezpechennia. [Evidence and proof in cases of violation of customs rules: on the issue of improving legal security]*. *Lex portus – Lex portus*, 3, 51. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/LP_2019_3_6. [in Ukrainian].
6. Mykheienko, M.M., Nor V.T. & Shybiko V.P. (1992). *Kryminalnyi protses Ukrainy. Pidruchnyk [Criminal proceedings of Ukraine. Textbook]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
7. Mytnyi kodeks: Zakon Ukrainy vid 13 bereznia 2012 roku № 4495-VI. Verkhovna Rada Ukrainy. Baza «Zakonodavstvo Ukrainy» [Customs Code of Ukraine]<https://www.rada.gov.ua/> Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> [in Ukrainian].
8. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia: Zakon Ukrainy vid 07 hrudnia 1984 r. № 8073-X / Verkhovna Rada Ukrainy. Baza «Zakonodavstvo Ukrainy». [Customs Code: Law of Ukraine of March 13, 2012 № 4495-VI. Verkhovna Rada of Ukraine. Base "Legislation of Ukraine"] <https://www.rada.gov.ua/> Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> [in Ukrainian].
9. Nor, V.T. (1978) *Problemy teorii i praktyky sudovykh dokaziv. [Problems of theory and practice of forensic evidence]*. Lviv: Vyd-vo LDU [in Ukrainian].

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.4.3.15>

PODSTAWY PRAWNE ZAPEWNIENIA OPIEKI I KURATELI (NA MATERIAŁACH UKRAIŃSKICH GUBERNI W SKŁADZIE IMPERIUM ROSYJSKIEGO)

Dmytro Shevchenko

kandydat nauk prawnych,
doktorant

Charkowskiego Narodowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych (Charków, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-7891-3331

shevcnenko2757@ukr.net

Adnotacja. Biorąc pod uwagę badania doktrynalne, w artykule naukowym stwierdzono, że zgodnie z ustawodawstwem drugiej połowy XIX i początku XX wieku opieka została ustalona na jeden z dwóch typów: albo jako reżim rodzinny, który jest nadzorowany przez władzę rządową, albo jako aspekt rządowy, na przykład w niektórych kodeksach było oczywiste pragnienie do pewnego stopnia zjednoczenia obu tych typów. Jednocześnie, we wszystkich przepisach dotyczących legalnej opieki pierwszeństwo prawa do zajmowania stanowiska opiekuńczego należało do krewnych małoletniego, ale bez uwzględnienia ustawodawstwa krajowego, w którym prawa krewnych, a nawet obcych osób zostały zrównane. Istota i funkcje opieki i kurateli zmieniały się w zależności od cech historycznego rozwoju społeczeństwa i ewoluowały w ramach koncepcji potrzeby zachowania majątku niepełnoletnich i wychowania poddanego.

Słowa kluczowe: małżeństwo, rodzina, stosunki małżeńsko-rodzinne, stosunki rodzinne, małżonkowie, prawa majątkowe małżonków, prawa niemajątkowe małżonków, stosunki majątkowe małżonków.

LEGAL PRINCIPLES OF PROVISION OF CUSTODY AND CARE (ON THE MATERIALS OF UKRAINIAN PROVINCES AS A PART OF THE RUSSIAN EMPIRE)

Dmytro Shevchenko

PhD of Law Science,
doctoral student

Kharkiv National University of Internal Affairs (Kharkiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-7891-3331

shevcnenko2757@ukr.net

Abstract. Taking into account the doctrinal study, it was concluded that according to the legislation of the second half of the XIX - early XX centuries, guardianship was enshrined in one of two types: either as a family regime under government supervision, or as a governmental aspect, such as some codes, obviously there was a desire to combine both of these types to some extent. At the same time, in all laws under legal guardianship, the preemptive right to hold a guardianship position belonged to the relatives of the minor, but with the exception of domestic law, which

equalized the rights of relatives and outsiders. The essence and functions of guardianship and care changed depending on the peculiarities of the historical development of society and evolved within the concept of the need to preserve the property of minors and the education of the subject.

Key words. marriage, family, marital and family relations, family legal relations, spouses, property rights of spouses, non-property rights of spouses, property relations of spouses.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ (НА МАТЕРІАЛАХ УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЙ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ)

Дмитро Шевченко

кандидат юридичних наук,

докторант

Харківського національного університету внутрішніх справ (Харків, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-7891-3331

shevcnenko2757@ukr.net

Анотація. З урахуванням доктринального дослідження в науковій статті зроблено висновок, що згідно законодавства другої половини XIX – початку XX століть опіка закріплювалася по одному з двох типів: або як режим сімейно-родинний, що знаходиться під наглядом урядової влади, або як урядовий аспект, наприклад у деяких кодексах, очевидно було прагнення певною мірою об'єднати обидва ці типи. В той же час, у всіх законодавствах при законній опіці переважне право на заняття опікунської посади належало родичам малолітнього, але за винятком вітчизняного законодавства, в якому було зрівняно у правах і родичів, і зовсім посторонніх людей. Сутність і функції опікунства та піклування змінювалися в залежності від особливостей історичного розвитку суспільства і еволюціонували в рамках концепції необхідності збереження майна неповнолітніх і виховання підданого.

Ключові слова: шлюб, сім'я, шлюбно-сімейні відносини, сімейні правовідносини, подружжя, майнові права подружжя, немайнові права подружжя, майнові відносини подружжя.

Постановка проблеми. Актуальність проблем регулювання шлюбно-сімейних відносин і гострота питань, пов'язаних з ними, особливо помітні в нашій країні в умовах значних показників у депопуляції населення, а також, зростання кількості шлюборозлучних процесів, збільшення числа позашлюбних дітей та дітей-сиріт і позбавлених батьківського піклування. Ситуація, що склалася в сучасній Україні супроводжується посиленням нігілістичних тенденцій, які отримують своє вираження в криміналізації суспільних відносин, диференціації соціальної структури суспільства, посиленням конфліктності взаємин між представниками різних соціальних груп. Протидіяти подібним тенденціям можна за допомогою досить широкого спектру форм і методів впливу, в тому числі за допомогою зміцнення і стабілізації сімейних відносин. У сфері правового регулювання - це перш за все означає створення «якісного законодавства», яке було направлено на дієве регулювання шлюбно-сімейні відносини, забезпечення реалізації прав і свобод за допомогою діючих юридичних гарантій, найважливіше місце серед яких відводиться державним гарантіям.

Відтак, сім'я є первинним соціальним осередком і джерелом відтворення соціуму, яке постає в якості виховного середовища в рамках якого формуються і закріплюються на побутовому рівні світоглядні, культурологічні та моральні основи життєдіяльності суспільства. Актуальність проблем регулювання шлюбно-сімейних відносин і гострота питань, пов'язаних з ними, особливо помітні в нашій країні в умовах значних показників у депопуляції населення, а також, зростання кількості шлюборозлучних процесів, збільшення числа позашлюбних дітей та дітей-сиріт і позбавлених батьківського піклування.

Стан дослідження. Проблематика пов'язана із дослідженням правових засад шлюбно-сімейних відносин привертала увагу багатьох вітчизняних науковців, зокрема такими вченими як: В. Б. Авер'янов, Ю. М. Козлов, С. М. Стременовський, Ю. М. Рабінович, М. М. Шевердін, А. Є. Шевченко, Ц. А. Ямпольська, О. Н. Ярмиш. В той же час, не дивлячись на сталий науковий інтерес до вказаної проблематики, дослідження та комплексний аналіз окремих питань у сфері правового регулювання шлюбно-сімейних відносин на матеріалах українських губерній у складі Російської імперії належить до малодосліджених тем.

Внаслідок чого, **метою** даної статі є дослідження та комплексний аналіз правових засад забезпечення опіки та піклування (на матеріалах українських губерній у складі Російської імперії).

Виклад основного матеріалу. На українських землях, опікунські установи були підпорядковані суду, хоча нижчі інстанції були адміністративними установами, зокрема, сирітський суд був судом тільки за назвою. Крім того, ці органи діяли за становим принципом: кожен стан мав свій особливий опікунський орган. Так, для піклування про малолітніх сиріт і вдів дворянського стану, про їхнє майно і справах засновувалися на один або кілька повітів органи дворянської опіки, які працювали під головуванням місцевого повітового ватажка дворянства і склалися з двох-чотирьох засідателів, що призначаються за вибором дворянства підвідомчих опіки повітів.

Опікунськими і сирітськими справами купців, міщан і цехових, а також особистих дворян і різночинців завідував сирітський суд під головуванням міського голови або іншої особи, обраної для здійснення цих функцій міською думою і затвердженого губернатором. Голова міг обиратися з кандидатів, представлених приватними зборами купецького, міщанського та ремісничого станів. Повноваження міського сирітського

суду розповсюджувались лише на те місто і повіт, в якому він був затверджений. Скарги на дії і постанови дворянських опік і сирітських судів розглядалися у відповідному окружному суді, скарги на постанови окружного суду - судовою палатою. Рішення палати могло бути оскаржене в Сенат у відповідно до загального порядку розгляду касацій.

Опікою над сиротами духовного звання займалися спеціальні духовні органи. Справи по турботам над такими сиротами, що не належать до потомствених представників дворянства а опікуни над сиротами духовного стану - перебували під наглядом єпархіального начальства. Вищою інстанцією у вирішенні цих питань був Синод. Опіка над сільськими мешканцями була однією з менш організованих. При існуванні кріпосного права закон покладав на поміщиків лише загальний обов'язок піклуватися про стан їх кріпосних людей, які не мають можливість існувати за рахунок роботи, і не доводити їх до жебрацтва. За свідченням архівних хронік, за кріпосного права поміщицькі селяни керувалися місцевими звичаями в справах, які стосуються охорони майна осиротілих членів суспільства. Звичаї ці полягали, головним чином, в безкорисній допомозі сиротам, тобто опіки в цьому сенсі не існувало. Законодавчо були закріплені лише положення про опіку над малолітніми дітьми знатних селян, але із другої половини XIX століття такі правила були скасовані (ДАХО, 1).

Порядок встановлення опіки над особистістю і майном селян-сиріт був закріплений в Загальному Положенні про селян, яке закріплювало, що до повноважень сільського зібрання відносилось призначення опікунів і піклувальників до сиріт і майна селян, приписаних до даного сільського суспільства; в компетенції волосного зібрання знаходилося призначення опікунів і піклувальників сиріт і майна померлих, приписаних до волості, селян, що придбали нерухоме майно або проживали поза межами наділу сільських товариств, але в межах відомства волосного правління, або ж безземельних; призначенням опікунів і піклувальників для сиріт і майна померлих селян, приписаних до волостей, займався сирітський суд.

У досліджуваній період станові відмінності нівелювалися: відмінності між суспільними верствами зберіглися, проте вони вже не перешкоджали тому, щоб одні й ті ж установи могли відати справами піклування сиріт всіх підданих. Єдність опіки не виключало можливості при самому виборі опікуна враховувати культурні особливості того середовища, до якого належав малолітній. Це положення розглядалося як принципове при обговоренні питання про опікунські форми в кінці XIX століття. Висловлювалися думки, що контролююча інстанція повинна бути загальною, всестановою, адже такий підхід відповідав, по-перше, ідейній стороні опіки як державного, а не станового, статусу і, по-друге, практичних потреб: він міг полегшити шлях для кращої організації опікунських установ, внести однорідний початок в опікунську справу, здешевити опіку, дати можливість мати більше число опікунських установ і таким чином наблизити їх до населення, посиливши одночасно нагляд за діяльністю опікунів. Слід зазначити, що дворянські збори деяких губерній, які брали участь в дискусії про передбачувану опікунську реформу, висловлювалися за збереження для кожного стану, і особливо для дворянства, окремих опікунських установ. При цьому на захист становості наводилися, головним чином, такі міркування: піклування про особу спадкового дворянина може бути доучено тільки спадковим дворянам, так як вони, проживаючи у тому ж середовищі, ближче, ніж інші особи, знайомі з інтересами, потребами, які складаються під опікою; тільки ці особи можуть дати необхідне виховання та утримання опікуваних, що відповідає положенню останніх в суспільстві, і можуть правильно визначити розмір витрат на утримання і виховання опікуваного; хоча управління дворянськими маєтками може бути доручено благонадійним особам інших станів, але при цьому потрібно мати на увазі, до складу взятих під опіку маєтків можуть належати предмети вельми цінні за поняттями людей одного класу і непотрібні за поняттями людей іншої соціальної приналежності - бібліотеки, предмети витончених мистецтв, предмети, рідкісні за своєю давниною або фамільними спогадами тощо, а тому для оцінки і заощадження цієї частини майна опікуваного необхідно мати певний рівень освіти і культури. Окрім того, акцентувалась увага на тому, що нагляд за опікунами, ревізія їх звітів, як і сам вибір опікунів, можуть бути покладені тільки на такі органи, до складу яких входять особи дворянського стану.

Опоненти даної концепції стверджували, що ці міркування не можна визнати переконливими, так як відособленості дворян від інших станів в дійсності не існує: дворянське «середовище» не є середовищем замкнутим - число потомствених дворян поступово і навіть щорічно, збільшується до 1 січня, коли лунають нагороди, - тому не слід говорити про існування виключно дворянських «інтересів», «потреб». Немає ніякої особливості і в дворянській власності, мабуть, крім заборгованостей в дворянському банку. Таким чином, створення всестанових опік могло бути досить реальним.

До числа недоліків в організації опіки в другій половині XIX століття слід було віднести притаманну законодавству думку, від якої не звільнились і деякі проекти опікунських статутів, - думка про те, що опікунські установи не повинні бути самостійними і повинні існувати як додатки інших органів. Так, ще при первісній організації опікунських інстанцій дворянська опіка була заснована при повітовому суді, а сирітський суд - при магістраті. Підпорядкування цих установ суду вказує на те, що думка ця поділялася законодавцем і в подальший період, хоча в пропозиціях по перетворенню опікунської частини неодноразово зверталася увага на необхідність відокремити опікунські установи від судових установ і зробити їх самостійними хоча б у другій інстанції. Навпаки, в інших проектах зберігалось прагнення бачити опіку як складову частину інших установ - земських, мирових, і, нарешті, адміністративно-судових, в особі земських начальників. Однак, деякі правознавці, зокрема А. І. Загоровський, вважали, що такі умови ніколи не забезпечать належної уваги до опіки, так як, всяка установа, маючи свою пряму справу, розглядатиме опіку, як нав'язану йому чужу роботу (Жилінкова, 1990: 36).

На українських територіях, всупереч історичній традиції, допускали значну участь родичів в опіці, але законна опіка розвивалася з великими труднощами. Батькам належало право на опіку, якщо в заповіті не був призначений опікун. Опіка над майном, що відійшло у власність малолітніх дітей при житті їх батьків, належала також батькам: батькові, а якщо його немає або опіка йому не могла бути надана, то матері. Батько мав розділяти опіку з опікуном, якщо такий призначався заповітом. Цікаво, що за місцевими законами в Чернігівській і Полтавській губернії інші родичі, крім батьків, мали право на опіку, а саме: рідні старші брати; дядько і інші родичі по батьківській лінії; дядько та інші родичі з боку матері; заміжні родички за чоловічим коліном; заміжні родичі з жіночого коліна. Заміжні жінки допускалися до опіки тільки разом з чоловіками і під їх загальною відповідальністю.

Урядова опіка застосовувалася в умовах, коли опікун не був призначений заповітом або це призначення виявлялося нездійсненим, коли особи, які призиваються до опіки за законом, тобто батьки, відмовлялися прийняти опіку. В даному випадку малася на увазі опіка над майном, так як «в особистій опіці немає потреби, раз батьки або хоча б один з них живі і зберігають батьківську владу» (ДАКО, 1).

Діюче законодавство вимагало від опікуна насамперед приведення до відома готівкового складу дорученого йому майна, тобто складання разом з членом опікунської установи опису. Один примірник опису зберігався в опікунській установі, а другий залишався у опікуна. Опис був необхідний у зв'язку з тим, що після закінчення опіки, майно повинно було бути повернуто вихованцеві. Управління майном вимагало від опікуна насамперед заощадження наявного, тому рухоме майно мало зберігатися в місцях, зручних і безпечних з урахуванням того, що страхування майна не вважалася обов'язковою умовою, а будови повинні були своєчасно піддаватися ремонту. Як свідчать архівні хроніки, управління повинно було вестися так, як ведеться хорошим господарем: «щоб доходи малолітнього забезпечувались у належний час, а витрати проводилися без надмірності» (ДАОО, 11). Однією з функцій управління було вилучення доходів з майна за допомогою віддачі його в оренду, але у зв'язку з тим, що після досягнення 17 років сам вихованець вступав в управління своїм маєтком, опікун не мав права здавати в оренду майно що знаходиться в опіці на термін, який закінчувався б уже після досягнення підопічним 17 років. Надання в оренду на більш тривалий строк здійснювалося тільки з дозволу Сенату виданого на підставі клопотання опікунської установи через губернатора (ДАОО, 13).

У праві розпорядження майном, опікун був більш обмежений. З рухомих речей він мав право самостійно відчужувати тільки схильне до швидкого псування. Решта могли відчужуватися тільки в зазначених законом випадках, з дотриманням певного порядку: якщо відчуження було необхідно для сплати боргів, які перейшли до малолітнього разом зі спадщиною. Продаж будь-якого майна малолітніх могло відбуватися опікунами тільки під наглядом дворянських опік і сирітських судів. Порівняльний аналіз законодавства, що діяло на українських землях та зарубіжних законодавств свідчить про те, що західноєвропейські закони фіксують більший обсяг прав опікуна в цьому питанні, дозволяючи продавати всю нерухомість малолітнього. Окрім того, було обмежене й право опікуна по відчуженню нерухомості, яке здійснювалося лише в зазначених у законі випадках, причому, продаж нерухомості була можлива тільки з дозволу Сенату виданого на підставі клопотання опікунської установи через губернатора. Щодо відчуження майна, яке належить малолітнім селянам законодавство закріплювало, що речі, схильні до псування, відчужуються опікуном з дозволу сільського сходу; інше рухоме і нерухоме майно повинно було бути невідчужуваними за рішеннями сільських товариств, затвердженим губернським присутством, а в окремих випадках з'їздом мирових посередників. При цьому виявлялося, що на практиці контроль над розпорядженнями сходу майже відсутній, а звичаєм було дано занадто широке застосування, що надавало можливість здійснювати певні зловживання. Продаж рухомого майна та будівель, що належать малолітнім духовного звання здійснювалось з дозволу єпархіального начальства.

У розпорядженні грошовими капіталами вихованця закон надавав опікуну значно більшу свободу, ніж західноєвропейські законодавства, наприклад опікун міг здійснювати на них не тільки господарські операції за власним розсудом, але й віддавати для отримання відсотків в державні кредитні органи або звертати в державні процентні папери, облігації або боргові зобов'язання акціонерних товариств, статутами яких це дозволено чи віддавати в приватні руки під гарантовані застави, застави - з дозволу опікунської влади і під векселі. Ці операції опікун міг здійснювати самостійно, не отримуючи попередньо дозволу опікунської влади. Якщо взяти до уваги, що вексель не давав гарантованого забезпечення, що і самі опікуни зобов'язані були надавати майнового забезпечення, вступаючи в управління майном підопічного, то в другій половині XIX - початку XX століть не була дивним положення, коли капітали малолітніх з рук опікуна в руки останніх не поверталися.

Здійснення нагляду над опікунами виявлялося насамперед у закріпленні їх обов'язку надавати звіт про свою діяльність опікунською владою. Визнання необхідності звітності визначало неминучість відповідальності опікуна за свої дії. Надання звіту вважалось неодмінною умовою будь-якої опіки, навіть здійснюваної батьками, так як «батьки управляють майном неповнолітніх дітей на праві опікунства». За законами Чернігівської та Полтавської губерній, де батьки користувалися великими правами, і де батько керував дитячим майном на опікунське право, він не надавав звіт лише про виручені доходи. Отже, батько зобов'язаний був надавати звіт, що стосується збереження капітальної вартості майна, в той час, як мати підпорядковувалася загальним правилам про звіт. Звід законів Російської імперії вимагав надання звітів двох видів: періодичного - щорічного у січні (за минулий календарний рік), і загального - по закінченню опіки, тобто, коли

«неповнолітній прийде в вік або помре» (Васильєв, 2004 : 5). Звіти з доданням необхідних документів надавалися в порядку підлеглості до дворянської опіки або сирітському суду (піклування про бідних духовного звання), яким належала функція ревізії звітів. Скарги на дії і постанови дворянських опік і сирітських судів могли бути передані до окружного суду. За подану скаргу окружний суд міг призупинити виконання оскарженого визначення. Скарги на постанови окружних судів подавалися в судову палату (Нерсесянц, 1999: 33).

Припинення опіки було можливо в двох видах: у вигляді повного, безумовного припинення і у вигляді припинення відносного, тобто умовного. Опіка могла бути припинена внаслідок настання відомих причин на стороні опікуваного, наприклад внаслідок досягнення вихованцем повноліття або оголошення його повнолітнім; в разі смерті; в разі визнання опікуна недієздатним тощо. Наслідками припинення опіки були втрата колишнім опікуном права бути представником за малолітнього і управляти його маєтком, надання опікуном остаточного звіту про ведення господарства вихованця, здача маєтку, повернення повноважень, видача опікуну посвідчення про виконання ним своїх обов'язків, повернення його застав, якщо вони мали місце тощо.

Висновок. Таким чином, можна зробити висновок, що згідно законодавства другої половини ХІХ – початку ХХ століть опіка закріплювалася по одному з двох типів: або як режим сімейно-родинний, що знаходиться під наглядом урядової влади, або як урядовий аспект, наприклад у деяких кодексах, очевидно було прагнення певною мірою об'єднати обидва ці типи. В той же час, у всіх законодавствах при законній опіці переважне право на заняття опікунської посади належало родичам малолітнього, але за винятком вітчизняного законодавства, в якому було зрівняно у правах і родичів, і зовсім посторонніх людей. Сутність і функції опікунства та піклування змінювалися в залежності від особливостей історичного розвитку суспільства і еволюціонували в рамках концепції необхідності збереження майна неповнолітніх і виховання підданого.

Список використаних джерел:

1. Васильєв А.В. Законодательство и правовая система дореволюционной России: Учебное пособие для вузов / А.В. Васильев. – Санкт-Петербург : Питер, 2004. – 224 с.
2. Жилінкова І. В. Ряд положень сімейного законодавства слід вдосконалити / Жилінкова І. В., Приходько Л. О. // Радянське право. – 1990. – № 4. – С. 36–39.
3. Канцелярія курата Харківської римсько-католицької церкви. ДАХО (Державний архів Харківської області). Ф. 965. Оп. 1. Спр. 1.
4. Керуючий канцелярією Київського цивільного губернатора П. А. Жандр, м. Київ. ДАКО (Державний архів Київської області). Ф. 358. Оп. 1. Спр. 1.
5. Колекція метричних книг відділу реєстрації актів цивільного стану Арцизького районного управління юстиції Одеської області. ДАОО (Державний архів Одеської області). Ф. 897. Оп. 1. Спр. 13.
6. Колекція метричних книг відділу реєстрації актів цивільного стану Іванівського районного управління юстиції Одеської області. ДАОО (Державний архів Одеської області). Ф. 905. Оп. 1-2. Спр. 11
7. Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства: Учебник для юридических вузов и факультетов / В.С. Нерсесянц. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999 – 552 с.

References:

1. Vasiliev, A.V. (2004). *Zakonodatel'stvo i pravovaya sistema dorevolucionnoj Rossii: uchebnoe posobie dlya vuzov* [Legislation and the legal system of pre-revolutionary Russia: a textbook for universities]. Sankt-Peterburg: Piter. [in Russian].
2. Zhilinkova, I.V. & Prikhodko, L.O. (1990). Ryad polozhen' simejnogo zakonodavstva slid vdoskonaliti. [A number of provisions of family law should be improved]. *Radianske pravo – Soviet law*, 4, 36–39 [in Ukrainian].
3. State Archives of Kharkiv Region, Chancellery of the Curate of the Kharkiv Roman Catholic Church. p. 1 [in Ukrainian].
4. State Archives of Kyiv Region, Head of the Office of the Kyiv Civil Governor PA Zhandr, Kyiv, p. 1 [in Ukrainian].
5. State Archives of Odessa region, Collection of metric books of the department of registration of acts of civil status of Artsyz district administration of justice of Odessa region, p. 13 [in Ukrainian].
6. State Archives of Odessa region, Collection of metric books of the department of registration of acts of civil status of the Ivanivsky district department of justice of the Odessa region. p. 11 [in Ukrainian].
7. Nersesyants, V.S. (1999). *Obshchaya teoriya prava i gosudarstva: Uchebnik dlya yuridicheskikh vuzov i fakul'tetov* [General theory of law and the state: A textbook for law schools and faculties]. Moscow: NORMA-INFRA-M Publishing Group [in Russian].